

GEERT SOUVEREYNS

«Solidair in Gezondheid. 100 Jaar christelijk mutualisme in de Kempen»

Turnhout/Leuven, CM/KADOC, 2001, 367 p.

Mutualiteiten zijn lang het ondergeschoven kindje geweest in de historiografie van de sociale bewegingen. Recent is daar verandering in gekomen. Internationaal wordt meer en meer onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de mutualiteiten en ook in eigen land houden meer onderzoekers er zich mee bezig (bijv. P. Verbruggen, G. Van Meulder). *Solidair in gezondheid* is een ander voorbeeld van de aandacht voor de ziekenfondsen. De studie is geschreven in opdracht van het Verbond van de Christelijke Mutualiteiten (CM) van het arrondissement Turnhout (de Antwerpse Kempen) en behandelt de geschiedenis van de christelijke mutualiteiten en pensioenkassen (beide waren de eerste decennia van de twintigste eeuw onderling nauw verbonden) in die regio van 1850 tot vandaag. De studie is gebaseerd op gedrukte bronnen en op archiefmateriaal van de organisaties zelf (mutualiteiten en pensioenkassen ontstonden op lokaal vlak en smolten later in verschillende fasen samen tot één verbond).

De CM-Turnhout is een succesverhaal. De beweging is dominant geweest en gebleven tot vandaag : ongeveer 70 % van de Kempenaars is lid van de Christelijke Mutualiteit. De oorsprong en de ontwikkeling van de beweging en haar deeltakken

worden uiteengezet, met oog voor de ruimere economische, demografische en sociale ontwikkeling. De Kempen zijn heel lang agrarisch gebleven (op enkele enclaves na), het inkomen lag er laag en het is pas met de economische expansiewetten van de jaren vijftig dat de streek economisch ontsloten werd en de welvaart het nationale niveau benaderde. Ondanks die diepgaande economische mutatie is de CM erin geslaagd zijn marktaandeel op een hoog peil te handhaven.

Verklaringsfactoren hiervoor zijn volgens de auteur het traditionalisme van de Kempische bevolking, de professionalisering van de CM, de zorg voor een goede dienstverlening en tenslotte het nauwe contact met de leden ('het bewegingsaspect'), waarvoor de aanvullende verzekering dienstig bleek. De CM wou vooral vermijden het imago te krijgen van een bureaucratische staatsorganisatie. De strijd tegen het etatisme en voor gesubsidieerde vrijheid loopt als een rode draad door het hele verhaal : dit lijkt het thema te zijn geweest dat militanten en kaders dreef. Het wantrouwen tegenover de staat zorgde er ook voor dat het verbond aanvankelijk afwijzend stond tegenover de verplichte ziekteverzekering die na de Tweede Wereldoorlog werd ingevoerd. De auteur besteedt dan ook niet alleen aandacht aan de ziekteverzekering *stricto sensu* (de terugbetaling van medische kosten en vergoeding in geval van arbeidsongeschiktheid wegens ziekte) : alle deeltakken van de organisatie (Ziekenzorg, Thuiszorg, Jongerenwerking) die de aanvullende verzekering gestalte gaven, krijgen ruime aandacht. De ontwikkeling van eigen initiatieven in de medische sector (poliklinieken, Algemeen Ziekenhuis Sint Jozef)

en de verhouding met de zorgverstrekkers komen aan bod. Eén van de grote drijfveren van de christelijke mutualisten was de strijd tegen het socialisme : het is de verklaring voor de opkomst van de beweging en ook daarna werd snel en alert gereageerd op elk nieuw socialistisch initiatief. De auteur maakt duidelijk dat het socialistisch ziekenfonds altijd in een minderheidspositie bleef en nooit een echte bedreiging vormde, ook al was het soms de eerste geweest om nieuwe initiatieven te ontplooiën (polikliniek, kindervakanties). De nationale context wordt uitgebreid geschetst, maar de verhouding tussen het nationale en het regionale niveau stelt soms problemen.

De auteur gaat dieper in op de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging, de katholieke partij en de Boerenbond. Deze contextelementen zijn van belang, maar ze krijgen te veel aandacht en zijn niet altijd even goed toegespitst. Vooral in de hoofdstukken die handelen over de periode voor 1944 weet de lezer niet altijd of de nationale evolutie beschreven wordt of integendeel de regionale. Een ander bezwaar betreft de inbedding van de regionale in de nationale (of internationale) problematiek. Het boek heeft een opsommend, eerder dan een problematiserend karakter. De auteur kent de grote vraagstukken in de geschiedenis van de ziekteverzekering, maar ze staan in de analyse niet centraal. Het CM-verbond bekleedde een uitzonderingspositie, zo blijkt, maar dat wordt niet teruggekoppeld naar de bevindingen uit het onderzoek over het nationale niveau en de verklaringsmodellen die daar worden gegeven. Ook wordt niet vergeleken met andere regio's. Het zou nochtans de moeite lonen om een parallel

te trekken met het naburige Limburg. In die provincie was de katholieke kerk traditioneel sterk en ook hier werd in korte tijd de overgang gemaakt van een agrarische naar een meer industriële samenleving. In tegenstelling tot de Antwerpse Kempen slaagde de Socialistische Mutualiteit er in Limburg wel in zich sterker te profileren. De mutualiteit bleef de springplank voor de opgang van de socialistische partij. Wat was er in Limburg dan zo verschillend ?

In de internationale literatuur (die de auteur overigens niet geheel onbekend is) worden mutualiteiten en andere vormen van voorzorg meer en meer van onderuit bestudeerd en daarbij vaak gekaderd in de overlevingsstrategie van de lagere sociale klassen. Organisaties worden bestudeerd vanuit een marktmodel, waarbij de bestudeerde organisatie gezien wordt als één van de aanbieders op de zorgmarkt, die met min of meer kansen op succes marktaandeel weet te verwerven. Vraag is of het materiaal dat de auteur verzamelde ook die benadering niet had toegelaten. Er zou geen volledig beeld ontstaan zijn, wel een rijker geschakeerd, waarbij meer aandacht zou uitgegaan zijn naar de buitenbeentjes (Balen, Olen, Houtvenne in de beginperiode) die de auteur nu moeilijker kan plaatsen in zijn verhaal. Het zou het bewegingsaspect waar de auteur veel belang aan hecht, nog beter tot zijn recht laten komen. De sterkte van de mutualiteiten in de Antwerpse Kempen lijkt erin gelegen te hebben dat ze altijd vrijwilligers hebben kunnen motiveren, eerst om de administratieve taken ter hand te nemen, later om de 'bewegingstakken' te animeren. Het kikvorsperspectief i.p.v. het vogelperspectief zou ook toegelaten hebben de

interne structurele evolutie beter tot zijn recht te laten komen. Het mutualisme werd gekenmerkt door een steeds grotere centralisatie, waarbij plaatselijke organisaties, de kern van de mutualiteit in de beginperiode, minder belangrijk werden of andere rollen toebedeeld kregen. Dit had gevolgen voor de betrokkenheid van de leden en de wijze van besturen. Die evoluties worden wel aangestipt, maar komen niet genoeg uit de verf. Een meer lokale benadering zou de auteur bovendien in staat gesteld hebben verklaringen uit de nationale literatuur te toetsen en te vermijden dat met een te algemeen verklaringsmodel moest worden gewerkt, zoals nu gebeurt.

Vooraf uit de delen die de periode na 1944 behandelen kunnen een aantal interessante vaststellingen worden gehaald. Een eerste is het relatieve belang van een goede dienstverlening. Hoewel de socialisten op bepaalde ogenblikken meer voordelen gaven slaagden ze er niet in daar veel profijt uit te halen. Dat kan verklaard worden vanuit de snelle reactie van de CM, maar m.i. is dat niet de volledige verklaring. Ideologische overwegingen lijken een even grote betekenis te hebben gehad. Daarin speelden verschillende elementen mee: de ontwikkeling van een specifiek personalistisch waardendiscours, gericht op menselijkheid ('socio-culturele christenheid'). Uit dit verhaal blijkt dat daarbij het anti-etatisme en anti-bureaucratisme sterk benadrukt werden. Deze waardengerichte en menselijke aanpak kan, zo mag worden verondersteld, gemakkelijker concreet gestalte worden gegeven door een mutualiteit omdat het gaat om bij uitstek existentiële ervaringen: ziekte en dood.

Ook de impulsen die de verzuiling kreeg mogen niet worden onderschat. Hier biedt het boek een interessante invalshoek. Op het moment dat de industrialisering zich doorzette en de maatschappij gemoderniseerd werd (einde jaren zestig begin jaren zeventig) en de secularisering aan de fundamente van de zuil vrat, kwam er een tegentendens op gang, met een nieuwe subsidieregeling voor het sociaal-cultureel werk. De CM wist daar, met organisaties als Ziekenzorg, bijzonder efficiënt op in te spelen. De impliciete verklaring die de auteur daarvoor geeft is het belang van de parochie. Wanneer er sprake is van de lokale afdeling van de mutualiteit heeft hij het steevast over de parochie (een enkele keer zelfs de 'kerktoren') en niet over de gemeente, dorp of wijk. Dit is voor de auteur vanzelfsprekend. Het punt is niet dat die parochie hier onterecht centraal zou gesteld worden, integendeel: wel is het mijn overtuiging dat dit meer geproblematiseerd had moeten worden, omdat hier misschien de sleutel ligt om een aantal paradoxale ontwikkelingen op het vlak van verzuiling en ontzuiling beter te duiden. Het bestaan van een parochie laat wellicht toe om te verklaren waarom de katholieke organisaties een blijvende voorsprong konden uitbouwen. Er is een organisatorisch netwerk aanwezig dat in functie van evoluerende noden en ontwikkelingen kan worden gemobiliseerd en verschillende gedaanten kan aannemen. Zo is bijv. Ziekenzorg ontstaan uit parochiale werkingen, die op hun beurt in nieuwe structuren werden ingepast. Feitelijk veranderde er lokaal niet zoveel. Wat die parochie nu precies is en hoe ze in de loop der jaren ontwikkelde en welke de breuklijnen waren wordt in dit boek niet uitgelegd of onderzocht, omdat het zo

vanzelfsprekend is. Nader beschouwd is het dat niet : de geschiedenis van de parochie is voor de tweede helft van de twintigste eeuw weinig of niet systematisch bestudeerd. Dit boek toont aan dat dit een relevant onderzoeksthema is. De relatief open netwerkstructuur van de parochie zou wel eens een structurele verklaring kunnen bieden voor het doorleven van de katholieke zuilstructuren. De parochie is een conglomeraat van door personen aan elkaar verbonden structuren. Is die clustervorming niet één van de constituerende elementen van de verzuiling ?

Dirk Luyten